

دانشگاه پیام نور

الصرف و النحو

(رشته حقوق)

www.ketab.ir

دکتر محسن تیموری

سرشناسه	: تیموری، محسن، ۱۳۴۲ -
عنوان و نام پدید آور	: الصرف و النحو (رشته حقوق) / محسن تیموری.
وضعیت ویراست	: ویراست ۲
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۲۱ ص.
فروست	: دانشگاه پیام نور، ۲۱۹۰. گروه حقوق؛ ۱/۲۶.
شابک	: 978 - 964 - 14 - 0237 - 4
وضعیت فهرست نویسی	: قیفا.
یادداشت	: عربی.
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: زبان عربی - صرف و نحو - آموزش برنامه‌ای
موضوع	: زبان عربی - صرف و نحو - راهنمای آموزشی (عالی)
موضوع	: زبان عربی - صرف و نحو - آزمون‌ها و تمرین‌ها (عالی)
شناسه افزوده	: دانشگاه پیام نور
رده‌بندی نسبی	: ۱۳۹۴ ت ۹۴ ص ۳/۴ PJ۶۲۰۳
رده‌بندی دیویدی	: ۴۹۲/۷۵
شماره کتابشناسی	: ۳۹۳۸۰۰۱

دانشگاه پیام نور

الصرف والنحو

مؤلف: دکتر محسن تیموری

ویراستار علمی و ادبی: دکتر آرزو موسوی

تهیه و تولید: دفتر تدوین و تولید کتب و نشری آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و توزیع دانشگاه پیام نور

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول مهر ۱۳۹۵

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۱۴ - ۰۲۳۷ - ۴

ISBN: 978 - 964 - 14 - 0237 - 4

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به دانشگاه پیام نور است. تولید، کپی یا خلاصه‌برداری، نشر و ترجمه، چاپ، افست، توزیع گسترده، تهیه CD و ... این اثر یا بخشی از آن اعم از متن، طرح پشت و روی جلد و ... بدون اخذ مجوز کتبی از معاونت فناوری و پژوهش دانشگاه خلاف مقررات و تعرض به حقوق مادی و معنوی دانشگاه است. متخلفین وفق قانون حمایت از مولفان و مصنفان و هنرمندان دارای مسئولیت حقوقی و کیفری بوده و تحت پیگرد قرار می گیرند)

قیمت: ۵۵۰۰۰ ریال

امروزه کتاب‌خوانی و علم‌آموزی، نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است.

مقام معظم رهبری

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتاب‌خوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چندهزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولت‌ها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه‌ی فرهنگ و تمدن جهانی به‌سان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد. و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرنمایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا به دانش‌اندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران برجسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراگیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه‌ی الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشان و پربراز است. ملی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه‌شده از سوی مراجع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرنانه‌ی مطالعه‌ی هر ایرانی، برایمان چندان امیدوارکننده نمی‌باشد و رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز از این وضعیت بارها اظهار گله و ناخشنودی نمودند...

کتاب، دروازه‌ای به سوی گستره‌ی دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه‌ی دستاوردهای بشر در سراسر سمر جهان، تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه‌ی بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی‌بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاوردهای انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به‌روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام (ص) این است که «بخوان!» و در اولین

سوره‌ای که بر آن فرستاده‌ی عظیم‌الشان خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد شده‌است: «إِقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه‌ی انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده‌اند.

دانشگاه پیام‌نور با گستره‌ی جغرافیایی ایران شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه‌جا و همه‌وقت، به‌عنوان دانشگاهی کتاب‌محور در نظام آموزش عالی کشور، مان، افتخار دارد جایگاه اندیشه‌سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جوان علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره‌گیری از تجربه‌های گرانقدر استادان و صاحب‌نظران برجسته کشور، کتاب‌های منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم از اهداف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام‌نور با جدت ادامه خواهد داشت. به‌طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب‌نظران و دانشجویان، در تمام مراحل ما را در انجام این وظیفه‌ی مهم و خطیر یاری‌رسان خواهد بود. پیشاپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه‌ی خطیر یاری می‌رسانند، سپاسگزاری می‌نماییم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام‌نور را منزلت اندیشه‌سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده‌اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانش‌پژوهان عزیز از روی میشتگی ما است.

دانشگاه پیام‌نور

الفهرس

السابع

١

٥

١١

١٥

١٩

٢٣

٢٩

٣٣

٣٧

٤١

٤٧

٥٣

٥٩

٦٥

٦٩

٧٥

٧٩

٨٣

٨٧

٩٣

٩٧

١٠٣

١٢١

پیشگفتار

الدرس الأول: الصرف والنحو

الدرس الثاني: الفعل

الدرس الثالث: الفعل المجرد والمزيد

الدرس الرابع: الصحيح والمعتل

الدرس الخامس: اللازم والمتعدي

الدرس السادس: الفعل المبني والمعرب

الدرس السابع: الاسم

الدرس الثامن: المذكر والمؤنث

الدرس التاسع: المفرد والمثنى والجمع

الدرس العاشر: النكرة والمعرفة

الدرس الحادي عشر: الجامد والمشتق

الدرس الثاني عشر: الاسم المعرب والمبني

الدرس الثالث عشر: الفاعل - المفعول به - نائب الفاعل

الدرس الرابع عشر: المبتدأ والخبر

الدرس الخامس عشر: التواضع

الدرس السادس عشر: المفعول المطلق - المفعول لأجله - المفعول فيه - المفعول معه

الدرس السابع عشر: الحال - التمييز

الدرس الثامن عشر: الاستثناء

الدرس التاسع عشر: المنادى

الدرس العشرون: المجزورات

الدرس الحادي والعشرون: التوابع

أجوبة التمارين

المصادر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين، وصلى الله على محمد وآله الطاهرين

پیشگفتار

یکی از علومى که از دیرباز توجه عرب را پیروا غیر عرب آنان را به خود جلب کرد، صرف و نحو یا اصول و قواعد زبان عربى به است. اگر تا پیش از اسلام به دلیل وجود جامعه‌ی یک‌دست و بکر عربى نیازی به وضع چنین علومى نبود، ولى با ورود عناصر خارجی به حوزه‌ی عربى و فتوحات صدر اسلام که منجر به تسلط زبان عربى با سایر زبان‌ها گردید و بر گویش و نوشتار آن تأثیر گذاشت، نیاز به وضع قوانین و قواعد زبانى به طور جدی احساس شد تا از ارکان این زبان برتر صیانت گردد و آموزش آن نیز آسان‌تر گردد.

اما پیرامون بنیان‌گذار علم صرف و نحو اقوال زیادی وجود دارد. آنچه مشهور است ابداع آن را به امام على (ع) نسبت مى‌دهند. گفته شده است که یکی از قاریان، آیه‌ی «أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ»^۱ را اشتباه تلاوت کرد، بدین گونه که به جای ضمه دادن حرف لام در کلمه‌ی «رسوله» آن را با کسره خواند که در این صورت معنی آیه کاملاً عوض مى‌شد و مفهوم نادرستی پیدا مى‌کرد؛ وقتی امام على (ع) این موضوع را

شنیدند، شاگردشان ابوالاسود دثلی را فراخوانده، به وی اصولی را آموختند. می‌گویند حضرت (ع) برخی از قواعد نحوی از جمله تقسیم کلمه، ابواب آن و اخوات آن، اضافه، اماله، تعجب، استفهام و غیره را به او تعلیم دادند و در نهایت، این جمله را به او فرمودند: «أُنْعِ هَذَا التَّحْوِ؛ این شیوه را پیش گیر.» و گفته شده است که واژه‌ی نحو نیز از همین عبارت حضرت علی (ع) به وجود آمد.

ابوالاسود پس از این دستور دست به کار شد و اقدامات اساسی در اجرای مأموریت خود به عمل آورد؛ به‌طور مثال، وی برای کلمات عربی زیر، زیر و پیش به صورت تمطه‌های رنگی وضع کرد که می‌توانست به قرائت صحیح قرآن و متون عربی کمک زیادی کند. اما این تنها یک آغاز بود، زیرا می‌بینیم دیری نمی‌انجامد که دانشمندان یادی از این عرصه ظهور می‌کنند و اصول گسترده‌ای را برای این علم وضع می‌نمایند و برخی از صاحب نظریه‌های بدیعی می‌شوند که پس از چندی میان همین نظریه‌پردازان نوع فکری بزرگی پدید می‌آید؛ گروهی در بصره، با استفاده از گویش اعراب فصیح در بادی‌های اطراف بصره، مکتبی به وجود می‌آورند که مکتب خود را اهل منطق و قیاس معرفی می‌کنند. گروهی دیگر در کوفه با حجت قرار دادن اقوال معتمدان عرب، مکتب کوفی را عرضه می‌دارند. این تضارب آرا میان بصریان و کوفیان باعث می‌شود تا در خصوص قواعد زبان عربی نکته‌های ریز و درشت بسیاری مطرح گردد و کتاب‌های زیادی در شرح و بسط آن رشته‌ی تحریر درآید.

اکنون نیز با گذشت قرن‌ها از پیدایش این علم، همان جایگاه ویژه‌ی آن حفظ شده است به‌طوری‌که آموختن صرف و نحو به عنوان شرط اساسی، برای ورود به حوزه‌ی علوم عربی مطرح می‌باشد. اما این بار با تألیف و نویسی کتاب‌های جدید و تغییر شیوه‌های آموزش با در نظر گرفتن خصوصیات فراگیر، دیگر آن دشواری‌های زمان‌های پیشین در آموزش قواعد عربی وجود ندارد و به‌سادگی می‌توان موارد کاربردی آن را در زمانی کوتاه فراگرفت.

کتاب حاضر

این کتاب به ارزش یک واحد برای دانشجویان رشته‌ی حقوق تألیف شده است و محتوای آن مطابق با سرفصل مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی می‌باشد. در این کتاب

سعی شده است قواعد اساسی و کلیدی صرف و نحو با رعایت اصل کاربردی آن در اختیار دانشجویان عزیز قرار گیرد تا بتوانند از متون عربی که یکی از منابع مرجع حقوقی به شمار می‌رود، به‌خوبی استفاده کنند.

ویژگی‌های کتاب و توصیه‌ها

۱. هدف‌های آموزشی هر درس در آغاز آن ذکر شده است؛ لذا لازم است فراگیر عزیز هر درس را با مطالعه‌ی اهداف آن شروع کند.
 ۲. قواعد طرح شده در این کتاب در راستا و ادامه‌ی همان قواعدی است که دانشجویان گرامی در کتاب‌های دوره‌ی دبیرستان آموخته‌اند.
 ۳. قواعد با نظم و ترتیب و به زبان ساده‌ی عربی مطرح شده و مثال‌های به‌کار رفته در آن مشهور و قابل فهم است.
 ۴. کلیه‌ی متن‌ها اِعراب‌گذاری شده است تا امر قرائت و فهم آن تسهیل گردد.
 ۵. بخش «الأسئلة» شامل سؤال‌هایی است که در بخش هدف‌های آموزشی آمده است و در صورت وجود ابهام در فهم و ترجمه‌ی آن می‌توان این دو بخش را با هم مقایسه کرد.
 ۶. تمرین، شامل آیات قرآن، احادیث و اشعار نغز عربی است و در بخش «أجوبة التمارین» به تمامی آن‌ها پاسخ داده شده است؛ انتظار می‌رود دانشجویان گرامی پیش از ملاحظه‌ی بخش جواب‌ها، خود به تمرین‌ها پاسخ دهند.
 ۷. برای هر درس سؤال‌های چندگزینه‌ای طراحی شده است تا ضمن این؟ فراگیران به توانایی علمی خود می‌افزایند، بتوانند با نمونه سؤال‌های آزمون پایان‌یافته شوند.
 ۸. سؤالات آزمون این کتاب با توجه به اهداف کاربردی آن بیشتر شامل تمرین‌ها و مثال‌های کتاب می‌باشد، لذا ضروری است در تهیه و تنظیم سؤال‌ها به این مورد توجه شود.
 ۹. قطعاً آموختن کامل این کتاب می‌تواند دانشجویان گرامی را در آزمون‌های مقاطع بالاتر موفق دارد.
- در پایان شایسته است از استاد گرامی جناب آقای دکتر ناصحی که فرصت تألیف این کتاب را برای این‌جانب فراهم نمودند و از جناب آقای سید علی میرلوی موسوی

که بنده را در بازخوانی کتاب یاری کردند و نیز از همه‌ی اساتید گرامی که با راهنمایی‌های خود موجب غنای آن شدند، سپاس‌گزار باشم. امیدوارم که این خدمت ناچیز مورد استفاده‌ی دانشجویان عزیز قرار گیرد و رضای الهی را در نشر زبان وحی موجب گردد.

من الله التوفیق

محسن تیموری

www.ketab.ir